

С.М. Прищеп

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті розкривається актуальне питання щодо формування підприємницької компетентності в закладах загальної середньої освіти. Визначено особливості формування підприємницької компетентності в учнів підліткового віку. Важливе значення у формуванні зазначеної компетентності відбувається завдяки закордонному досвіду, зокрема на основі польсько-українського проєкту. Відзначено актуальність та важливість дослідження даної проблеми, яка простежуються у законодавчих та нормативних документах сучасної освіти. Аналізуються наукові статті, що присвячені проблемі формування підприємницької компетентності в американських школах, однак особливу увагу надаємо у вивченні досвіду Польщі. Даний досвід проаналізовано на основі українсько-польського проєкту «Уроки з підприємницьким тлом», що охопив своєю дією 18 областей України. Метою проєкту було представлення задумів щодо впровадження підприємницьких ідей до змісту і методів навчання в рамках різних предметів. Таким чином, зазначений проєкт є вдалий та важливий не лише в освітньому процесі учнів, але й як методичний матеріал у підготовці педагогічних кадрів. Вивчивши особливості даного проєкту, нами окреслено форми та методи формування даної компетентності (методи, що дозволяють розвивати критичне мислення, умовивід, аналіз, оцінювання; методи, що передбачають формуванню відповідальності в учнів, а також прийняттю рішень; методи,

що допомагають розвивати уяву; звісно ще й такі методи – лекція з презентацією, робота з текстом-джерелом). Виховуючи та навчаючи підростаюче покоління, педагоги повинні зважати на сучасну ситуацію та запити суспільства, держави і розвивати такі якості як креативність, інноваційність, здатність планувати та прогнозувати. Саме такі якості є запорукою формування в учнів однієї з базових компетентностей для життя – підприємливості та ініціативності. Цю компетентність можна формувати не лише на уроках математики та економіки, але й на уроках з інших навчальних дисциплін, на яких також важливим є виховний аспект.

Ключові слова: *підприємливість, ініціативність, компетентність, проєкт, заклад загальної середньої освіти.*

Постановка проблеми. На часі демократизація, соціально-економічне реформування, інформатизація українського суспільства, що вимагають нових підходів до вирішення сучасних проблем освіти та виховання учнівської молоді. Нормативні та законодавчі документи регламентують нові можливості для розвитку і самореалізації підростаючого покоління, зокрема Закон України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2017), Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, концепція «Нової української школи» (Нова школа, 2016).

Поступове входження нашої країни у європейський світовий освітній простір вимагає докорінної модернізації змісту освіти на всіх її ланках. Надзвичайно важливих змін набуває модернізація середньої освіти, як центральної ланки в освітній системі будь-якої країни та основа для успішного здобуття освіти наступних рівнів й самоосвіти протягом усього життя, саме на цій ланці шкільної освіти варто робити акцент компетентнісного підходу.

Нові запити сучасного суспільства щодо результативності освітніх систем спричиняють рух до формування змісту освіти на компетентнісній основі, відповідно, головною основою якісної освіти є рівень освіченості учня, що виражається: цілісною, всебічно розвиненою особистістю, якій

притаманне критичне мислення; почуття патріотичності, що здатна приймати відповідальні рішення на основі морально-етичних принципів; особистістю, якій притаманне творчий підхід до різних сфер діяльності [1]. Це й визначає актуальність означеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних праць засвідчив, що значне місце в сучасній освіті відводиться дослідженню проблем компетентнісного підходу в закладах загальної середньої освіти, науковці намагаються визначити основні компетентності в освітніх програмах для успішного навчання та виховання підростаючого покоління. Тому сьогодні проблемі реалізації компетентнісного підходу в закладах освіти присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (М. Альберт, Д. Адамсон, Е. Бобінська, С. Бондар, І. Галяміна, П. Друкер, С. Гончаренко, М. Крейн, С. Клепко, Т. Матвеева, Г. Назаренко, О. Проценко, К. Рендол, М. Романова, О. Романовський, Г. Селевко, О. Сулаєва, Ю. Татур, М. Товкало, С. Шишов, Д. Шеферд, Р. Шиян, В. Ягупов та ін.).

Багато науковців звертають увагу на особливості формування підприємницької компетентності в учнів за кордоном та співвіднесення зарубіжної та вітчизняної освіти, акцентуючи увагу на розв'язанні проблеми формування в учнів компетентностей узагалі та підприємницької компетентності зокрема.

Варто звернутися до статті В. Сліпенко [2] «Особливості розвитку підприємницької компетентності школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: американський досвід». У своїх працях авторка на основі аналізу психолого-педагогічної літератури подає різні аспекти розвитку підприємницької компетентності школярів в закладів США, розкриває сутність поняття «підприємницька компетентність», її характеристики, наводить практичні приклади формування даної компетентності американських школярів на основі програми підприємницької підготовки школярів (Business Education) та «Junior Achievement Inc.». У численних

працях, що зосереджують увагу на побудові компетентнісного підходу варто звернути увагу на впровадження закордонного досвіду у вітчизняній освіті.

Мета статті. Проаналізувати особливості формування підприємницької компетентності в сучасній освіті на основі запровадженого зарубіжного досвіду (на прикладі польсько-українського проекту).

Виклад основного матеріалу. Новітня філософія освіти спрямовує освітній процес на формування духовного світу особистості, утвердження вічних цінностей, розкриття потенціальних можливостей та здібностей учнів, забезпечення оптимальних умов для їх життєвої самореалізації. Однак не потрібно забувати про навчальна діяльність на заняттях, що покликані не просто забезпечити учнів необхідними сумою знань, умінь і навичок, а формувати в них компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях.

Варто зазначити, сучасна освіта нової школи складається з ряду ключових компонентів: по-перше, новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в соціумі; по-друге, умотивований вчитель, креативний у всьому та впродовж життя розвивається; по-третє, педагогіка, що базується на партнерстві усіх суб'єктів освітнього процесу (учень, вчитель та батьки).

В основу компетентнісного підходу, що знаходить відображення в «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» розкрито десять ключових компетентностей для життя: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентність, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна культура та здорове життя та ще одна, на наш погляд, не менш важлива, підприємницька компетентність [3].

В основу концепції покладені: «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [4], підготовлена Стратегічною дорадчою групою «Освіта» в рамках спільного проекту Міжнародного фонду «Відродження», а також «Візія нової української школи», підготовлена спільнотою відповідального вчительства EDCampUkraine.

У Законі України «Про освіту» (ст.12) задекларовано завдання формування ключових компетентностей, спрямованих на досягнення загальної освітньої мети, зокрема інноваційність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; підприємливість та фінансова грамотність.

Саме тому підприємницька компетентність є актуальною, бо, як прописано у нормативних документах «завдання сучасної шкільної освіти: освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти здатні до ризику та інновацій».

Розвинуті країни Європи та Євroatлантичного Союзу вже пройшли шлях реформування освіти і тепер успішно застосовують концепції індивідуальних освітніх програм, замість традиційних уроків – усестороннє дослідження тем, набуття навичок критичного та креативного мислення, отримання знань упродовж всього життя в будь-якому місці, у будь-який час, у будь-якій формі. Цілеспрямоване формування підприємницької компетентності сприятиме повноцінному розвитку особистості, що готова змінювати удосконалювати умови свого життя, вільно обирати свій життєвий шлях, виходячи з власних прагнень, особистісних якостей, що сприятиме адаптації молодого покоління до сучасних умов.

Першим кроком у зміні освітнього середовища стала реалізація Міжнародного українсько-польського проекту «Уроки з підприємницьким тлом», який було реалізовано за підтримки міністерства закордонних справ Польщі та України. Результатом проекту стала публікація посібника «Уроки з

підприємницьким тлом» [5], метою якого представлення різноманітних задумів щодо впровадження підприємницьких ідей до змісту і методів навчання в рамках різних предметів. Для участі в українсько-польському проєкті «Уроки з підприємницьким тлом», який реалізується в рамках «Польської допомоги», обрано 18 областей України.

Проєкт, який координує з українського боку Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, а з польського – Осередок розвитку освіти (Варшава), надзвичайно потрібний українській освіті, бо демонструє можливість формувати підприємницьку компетентність серед молоді не тільки на уроках економіки чи основ підприємницьких знань (навчальні предмети, які читаються у старших класах), а й у рамках інших шкільних предметів: української та світової літератури, рідної та іноземної мов, хімії, біології, фізики, інформатики, історії, що дає можливість реалізувати уроки з підприємницьким тлом ще на етапі основної ланки шкільної освіти.

Важливо зазначити, що зазначений проєкт важливий не лише в освітньому процесі учнів, але й як методичний матеріал у підготовці педагогічних кадрів:

- навчання українських експертів для формування підприємницької компетентності вчителів та шкільних психологів у сфері реалізації завдань задля професійної активізації та розвитку підприємництва в учнів (підготовка тренерів);
- підготовка вчителів українських шкіл і шкільних психологів до підтримки розвитку учнів у сфері професійної активності та підприємництва (підготовка шкільних лідерів);
- дистанційне навчання курсу з теми «Комп'ютерні технології та підприємливість» (програма INTEL «Шлях до успіху»);
- створення інтернет платформи проєкту (координування, моніторинг і поширення проєкту).

Перший компонент включав тренінг з особистого розвитку для методистів з економіки та психологів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, на якому був запропонований новий підхід до проблем професійної підтримки у контексті невизначеної перспективи розвитку ринку праці.

У рамках другого компоненту проєкту, який включав підготовку шкільних лідерів (вчителів економіки, шкільних психологів) до підтримки розвитку учнів у сфері професійної активності та підприємництва, відбулось навчання учасників проєкту:

- підготовка учнів до підприємницької діяльності (шкільні клуби підприємництва);
- проведення конкурсу на найактивніший шкільний клуб підприємництва;
- закінчення та підведення підсумків проєкту «Шкільна Академія Підприємництва – 2» (зліт шкільних клубів підприємництва).

Тренери даного проєкту переконують, що найкраще для формування підприємницької компетентності найкраще підходять бізнес-тренінги (лідерські, управлінські, корпоративні). Оскільки активна сучасна форма роботи є тренінги, тому пропонується для розвитку даної компетентності такі його види: професійний, тренінг лідерства, соціально-психологічний, комунікативний. Розробники даного проєкту стверджують, що така форма роботи сприяє продуктивній співпраці з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі в колективі, проявляти ініціативу, що є основою підприємливості та ініціативності.

Даний проєкт цікавим є не лише для учнів основної ланки шкільної освіти на уроках, але й достатньо ефективний у позакласній роботі. Важливим засобом є проведення факультативу «Школи бізнесу». Не менш важливим є проведення ділових ігор, створення проєктів, що допомагають відтворити життєві ситуації. Саме завдяки навчальним проєктам учні вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним

завданням, презентувати свої результати, шукати інформацію з різних джерел, порівнювати й аналізувати, переконувати і вести за собою.

Вкрай важливими формами у формуванні підприємницької компетентності є спостереження, зустрічі, тематичні бесіди («Як взимку зберегти тепло?», «Для чого потрібно берегти здоров'я»).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначено цілий спектр форм та методів формування підприємницької компетентності, які поділили на чотири групи:

– методи, що дозволяють розвивати критичне мислення, умовивід, аналіз, оцінювання (мозковий штурм, лекція з презентацією і робота з текстом-джерелом);

– методи, що передбачають формуванню відповідальності в учнів, а також прийняттю рішень. Для того, щоб реалізувати зазначені завдання важливо використовувати: «дерево прийняття рішень», методи дискусії (дебати, інтерактивна вправа «шість капелюхів», «критерійний покер», дискусії);

– методи, що допомагають розвивати уяву, а також створюють умови для дії: драма, моделювання, рольова гра, «асоціативний куш», ментальні карти;

– методи, які добре відомі й часто застосовуються – лекція з презентацією, робота з текстом-джерелом, співпраця й робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, а також останніми роками – проєкт.

На наш погляд, методи і форми роботи повинні дозволити учням ефективно працювати в групі, шукати оптимальні шляхи вирішення проблеми, брати на себе відповідальність, спілкуватися, висловлюючи свою думку та захищаючи її, що є запорукою формування в учнів однієї з базових компетентностей для життя – підприємливості та ініціативності.

Зрозуміло, що у результаті ефективного формування підприємницької компетентності учні набудуть уміння реалізовувати проєкт, у якому його власні потреби мають спільне з потребами суспільства; реально оцінювати

власні можливості; складати плани проєктів та успішно їх втілювати; презентувати результати власної діяльності.

Власне креативність, інноваційність, здатність ризикувати, а також планувати заходи, які допоможуть досягти окреслених цілей, – це вміння, на які є найбільший запит роботодавців і які життєво необхідні для розвитку сучасного суспільства та держави.

Висновки і пропозиції. Компетентнісний підхід в сучасній освіті на часі є актуальним та своєчасним, саме цей підхід дозволяє застосовувати отриманні знання у різних життєвих ситуаціях. Зважаючи на запити сучасної освіти, потрібно змінювати форми та методи роботи з учнівською молоддю. У статті нами запропоновано для аналізу досвід польської освіти для розвитку підприємницької компетентності, даний досвід був вдало перейнятий вітчизняною освітою та впроваджений в Україні. Наразі освітянам потрібно навчатися виховувати цілісну, усебічно розвинену особистість, що здатна критично мислити, бути конкурентоспроможною та адекватно приймати відповідальні рішення.

Список використаної літератури:

1. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. – 40 с.
2. Сліпенко В. Структура підприємницької компетентності: погляд американських дослідників. Молодь і ринок. 2018. № 1. С. 149–152.
3. Концепція «Нова українська школа» / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Кобернік. Київ, 2016. 34 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html> (дата звернення: 08.12.2020).
5. Уроки з підприємницьким тлом : навчальні матеріали / За заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава, 2014. 398 с.

Pryshchepa S. Formation of entrepreneurial competence of students in modern school: foreign experience

The article reveals the topical issue of the formation of entrepreneurial competence in general secondary education institutions. Peculiarities of formation of entrepreneurial competence of teenage students are determined. Important in the formation of this competence is due to foreign experience, in particular on the basis of the Polish-Ukrainian project. The relevance and importance of the study of this problem is noted, which can be traced in the legislative and regulatory documents of modern education. Scientific articles devoted to the problem of formation of entrepreneurial competence in American schools are analyzed, but we pay special attention to the study of the Polish experience. This experience was analyzed on the basis of the Ukrainian-Polish project "Lessons with an entrepreneurial background", which covered 18 regions of Ukraine. The purpose of the project was to present ideas for the implementation of entrepreneurial ideas in the content and methods of teaching in various subjects. So, this project is successful and important not only in the educational process of students, but also as a methodological material in the training of teachers. Having studied the features of this project, we outlined the forms and methods of formation of this competence (methods to develop critical thinking, inference, analysis, evaluation; methods involving the formation of responsibility in students and decision-making; methods which help develop imagination; and also such methods as: a lecture with a presentation, work with the source text). When educating and teaching the younger generation, teachers must take into account the current situation and the demands of society, the state and develop such qualities as creativity, innovation, ability to plan and forecast. Such qualities are the key to the formation of one of the basic competencies for life in students – entrepreneurship and initiative. This competence can be formed not only in the lessons of mathematics and economics, but also during lessons in other disciplines, where the educational aspect is also important.

Key words: *entrepreneurship, initiative, competence, project, general secondary education institution.*